

Dorota BIENIASZ

ORCID 0009-0008-8328-5190

*Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej
w Krakowie*

Dziecko w szkolnej codzienności

Abstract: A child in school reality

School is a child's everyday life, where he or she gains knowledge and experiences, the effects of which are visible in adulthood. The teacher and peers also have a huge influence on the student, who absorbs stimuli with his entire being. The aim of the article is to present the issues facing students' everyday life and the elements related to it. The first part presents attitudes towards everyday life and research on children's attitudes towards school and teachers, as well as a summary of the core curriculum. The next part presents the importance of the teacher for the student and the work principles that should be followed. The last part shows children's emotional development from infancy to late childhood, as well as social competences and their elements with appropriate examples.

Keywords: everyday school life, teacher through the eyes of a child, the impact of everyday life, social competences, emotional competences

Słowa kluczowe: codzienność szkolna, nauczyciel w oczach dziecka, wpływ codzienności, kompetencje społeczne, kompetencje emocjonalne

Wprowadzenie

Przełomowym wydarzeniem w życiu dziecka jest pójście do szkoły. Odtąd staje się ona jego codziennością, przynajmniej aż do osiągnięcia pełnoletniości. Na początku szkoła wydaje się tajemniczą instytucją, przygodą, a może nawet przy-musem, do którego nie każde dziecko jest przekonane. Dorośli zazwyczaj pozytywnie nastawiają małych do nauki. Pojawiają się hasła typu: „W szkole nauczysz się czytać i pisać”; „Tam poznasz przyjaciół”; „Zobaczysz, będzie dobrze”. Nowy uczeń, zderzając się z rzeczywistością szkolną, niekoniecznie może być zadowolony, gdyż wyobrażenia często różnią się od prawdy. Proces asymi-

lacji przebiega u każdego w innym tempie; nie zawsze od razu znajdzie się w szkolnej placówce przyjaciół. System nauki może okazać się trudny, a sposób oceniania i sprawdzania wiedzy — niesatysfakcjonujący. Z czasem dostosowujemy się do szkoły, a ona zajmuje dużą część naszego dnia. Jak zatem wygląda szkolna rzeczywistość z perspektywy dziecka i czy można ocenić ją w sposób pozytywny? Opinie będą różne, lecz jedno jest pewne. Powinno dążyć się do zapewnienia dzieciom, szczególnie w edukacji wczesnoszkolnej, kiedy kontakt z nauką jest dużym przełomem, jak najlepszemu systemowi i nauczycieli, którzy przyczynią się do zapewnienia dzieciom pozytywnej szkolnej codzienności.

Codziennosc

Badanie codzienności z perspektywy szkolnej mimo próby zastosowania czytelnych zasad nigdy nie ma obiektywnego charakteru. Każda opisywana cecha będzie miała znamiona subiektywizmu, gdyż jej interpretacja jest różna dla poszczególnych jednostek. Szkoła, do której dany członek należy, ma swój własny, specyficzny układ odniesienia. Codziennosc to element rzeczywistości, który ma takie cechy jak: zwyczajność, konkretnosc, powtarzalność. Przeżywanie codzienności wiąże się z jej wartościowaniem. Z. Nosowski wyróżnia trzy postawy wobec codzienności: ucieczkową, sakralizującą i akceptującą (za: Wysocka, Tomiczek, 2014, s. 172–173).

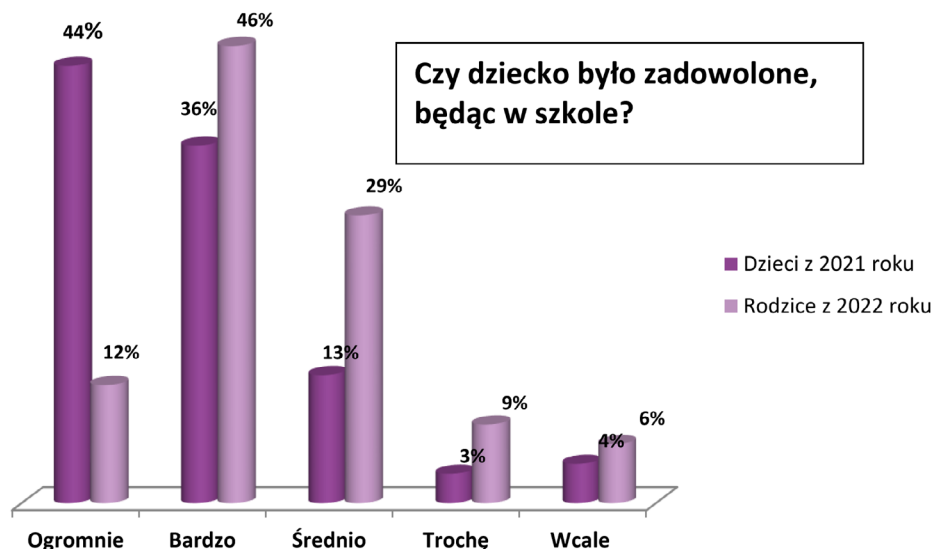
1. Ucieczka od rzeczywistości oznacza uznawanie własnego życia za coś uciążliwego. W tej postawie można bagatelizować codzienność, poświęcając się ważniejszym rzeczom, np. jakiejś pasji. Inna forma to uznawanie codzienności za ciężar, który trzeba usunąć, stosując np. zachowania antyspołeczne (chuligaństwo).

2. Sakralizacja to życie „tu i teraz”, gdzie liczy się zabawa, czerpanie radości chwili. Zaprzecza się rytualnym obowiązkom, dzięki czemu można sobie poradzić z nudą powtarzalności.

3. Akceptacja to pogodzenie się z codziennością, uważaną za coś naturalnego, nieuniknionego. Każda czynność przynosi rozwój, jeśli dobrze się ją wykonuje. Ta postawa pełni dwie funkcje: samorealizacyjną i autoterapeutyczną.

Dla uczniów szkoła to przestrzeń, w której najważniejszą rolę odgrywają nauczyciele, stwarzający im przestrzeń do rozwoju. Jest też przestrzenią interpersonalną i fizyczną, w której uczniowie doświadczają różnych wydarzeń o znaczeniu pozytywnym lub negatywnym.

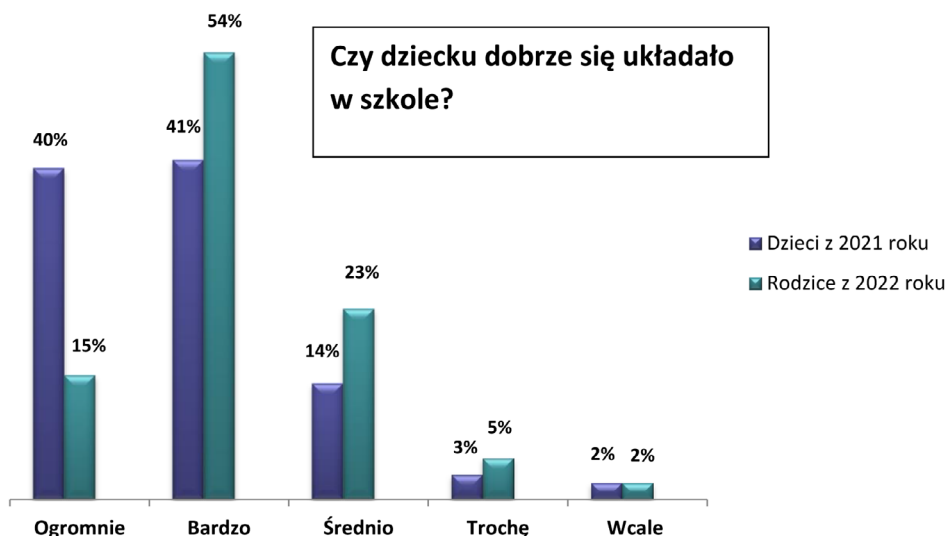
W 2022 r. z inicjatywy Rzecznika Praw Dziecka przeprowadzono badania pod nazwą „Ogólnopolskie badanie jakości życia dzieci i młodzieży”. Celem badań było dostrzeżenie zależności pomiędzy postawą rodziców a postrzeganiem przez dzieci jakości życia. W 2021 r. zadawano pytania dzieciom, natomiast rok później rodzicom. Badaniem objęto 1800 rodziców uczniów na trzech poziomach eduka-

Wykres 1. Poziom zadowolonia dziecka z pobytu w szkole (perspektywa dzieci z II klasy szkoły podstawowej i perspektywa ich rodziców)

cyjnych: edukacji wczesnoszkolnej (klasa II), szkoły podstawowej (klasa VI), szkoły ponadpodstawowej (klasa II technikum i liceum ogólnokształcącego). Zajmiemy się przede wszystkim edukacją wczesnoszkolną. Warto wspomnieć, że badano różne rodziny pod względem: miejsca zamieszkania (wieś czy miasto), płci rodzica i dziecka, wieku rodziców, poziomu wykształcenia rodzica, dochodów gospodarstwa domowego, statusu rodziny (pierwsze małżeństwo, ponowne małżeństwo, separacja, rozwód czy związek partnerski), zamieszkanie w danym województwie (z każdego województwa pochodził określony procent badanych). Spoglądając na szczegółowe wyniki badań, można stwierdzić, że stosunek do szkoły jest różny w ocenie rodziców i dzieci z II klasy szkoły podstawowej. Dzieci bardziej entuzjastycznie wyrażały zadowolenie z pobytu w szkole. W wypadku starszych uczniów pozytywne opinie na temat szkoły malały. Jeśli 44% dzieci II klasy szkoły podstawowej na pytanie, czy są zadowolone, będąc w szkole, odpowiadały „ogromnie”, to tylko 13% uczniów VI klasy odpowiedziało tak samo, a w wypadku szkoły średniej było to 7%. Najwyższy procent w VI klasie uzyskała odpowiedź „bardzo” (35%), a w szkole ponadpodstawowej — „średnio” (34%). Z tego niestety można wyciągnąć przykry wniosek. Im uczeń dłużej przebywa w szkole, tym maleje jego zadowolenie z pobytu w niej.

Kolejne zadane pytanie uczniom i rodzicom brzmiało: „Czy dziecku dobrze układało się w szkole?”. Znow przedstawię wykres pokazujący odpowiedzi rodziców i dzieci z II klasy podstawowej.

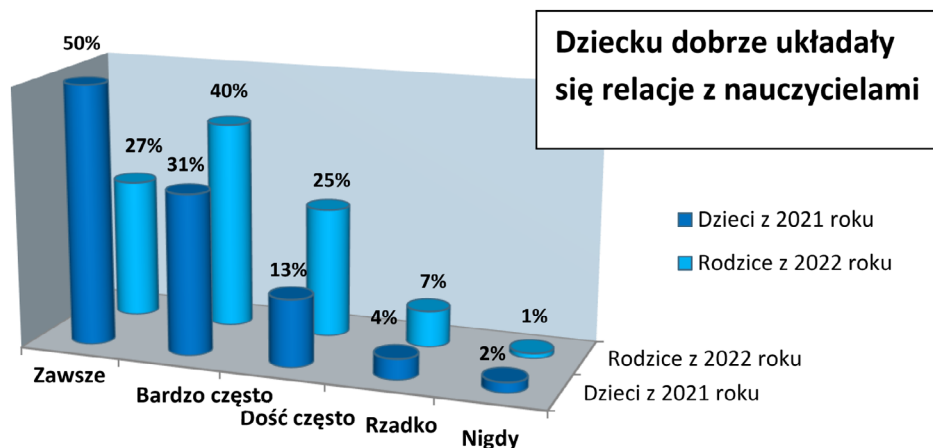

Wykres 2. Poziom zadowolenia dziecka z pobytu w szkole (perspektywa dzieci z II klasy szkoły podstawowej i perspektywa ich rodziców)

Jak widać, wyniki na obydwu wykresach są zbliżone, jeśli weźmiemy pod uwagę odpowiedzi dzieci i zdanie rodziców. Natomiast w VI klasie i w szkole średniej bardziej pozytywne wyniki uzyskano w wypadku drugiego pytania, gdyż, przykładowo, jeśli 27% uczniów liceum oraz technikum było zadowolonych z pobytu w szkole „bardzo”, to aż 40% udzieliło odpowiedzi „bardzo” na pytanie „Czy dziecku dobrze układało się w szkole?”. Choć te wyniki nie są lepsze od zdania najmłodszych, to i tak są lepsze od stopnia zadowolenia z pobytu w szkole.

Ostatnim wykresem, na który warto spojrzeć, jest ten, który odzwierciedla wyniki badania zdania uczniów o tym, czy dobrze układały im się relacje z nauczycielem.

Jak widać z perspektywy ucznia klasy II, zadowolenie z relacji z nauczycielami utrzymuje się na bardzo wysokim poziomie. Inaczej oceniają to rodzice. Dla porównania: w klasie VI wyniki już nie były tak pozytywne. „Zawsze” — odpowiedziało 21% badanych, a „bardzo” — 37%. Głosy rodziców różniły się tylko o kilka procent (opinie były ogólnie mniej pozytywne). Za to w klasie ponadpodstawowej 14% udzieliło odpowiedzi „zawsze”, a odpowiedzi „bardzo” — 38%. Zdanie rodziców było bardzo zbliżone do zdania nastolatków (Pawlak, 2022). Podsumowując: wyniki badań wskazują na to, że młodszy uczniowie lepiej czują się w szkole i mają lepsze relacje z nauczycielami niż starsi. W tej kwestii bardziej zgodni ze swoimi dziećmi są rodzice starszych uczniów niż tych młod-

Wykres 3. Poprawność relacji z nauczycielami (perspektywa dzieci z II klasy szkoły podstawowej i perspektywa ich rodziców)

szych, którzy zdecydowanie bardziej optymistycznie oceniają szkołę i grono pedagogiczne. Rutyna i codzienność szkolna jest więc lepiej odbierana przez młodszych uczniów. Co z tego wynika? Czy powoduje to większa różnorodność zajęć, ciekawsza tematyka i mniejsze obciążenie nauką niż w starszych klasach? A może kadra pedagogiczna jest lepiej wykształcona, gdyż w klasach I–III pracują nauczyciele nie tylko stricte przygotowani do nauki danego przedmiotu, ale raczej do nauczania młodszych dzieci. Inna opcja może polegać na tym, że starsi uczniowie odkrywają swoje zainteresowania i większe możliwości poza szkołą, staje się ona dla nich mniej atrakcyjna, a dla najmłodszych szkoła stanowi centrum ich małego świata.

Rutynowy dzień w szkole

Aby zastanowić się, jak wygląda rutynowy dzień życia w szkole ucznia edukacji wczesnoszkolnej, warto zastanowić się, co jest celem tej edukacji. Jest nim wspieranie całościowego rozwoju dziecka. Proces wychowania ma umożliwić odkrywanie własnych możliwości czy gromadzenie doświadczenia, które przez zdobywanie wiedzy umożliwi przejście z okresu dziecięcego do okresu dorastania. Dzień szkolny składa się w większej części z zajęć lekcyjnych oraz innych doświadczeń i interakcji społecznych, których uczeń doświadcza np. w czasie przerw ze swoimi rówieśnikami. Warto wspomnieć, że na pewno szkolny dzień w wypadku każdego dziecka będzie wyglądał inaczej. Dziecko to jednostka bardzo emocjonalna, która ma własny wewnętrzny świat i odczuwa inaczej niż jego

kolega z klasy. Szkoła ma do spełnienia zadania, których realizacja jest udziałem uczniów każdego dnia. Oto niektóre z nich:

— zapewnienie odpowiedniej organizacji nauki, zabawy i odpoczynku w celu zachowania ciągłości procesów adaptacyjnych;

— opracowanie programu adekwatnego do poziomu rozwoju dzieci;

— organizacja zajęć:

a) wywołujących zdumienie, radość i zaciekawienie zdobywaną wiedzą, rozumienie uczuć własnych i innych, co sprzyja prawidłowemu rozwojowi zdrowia psychicznego,

b) umożliwiających naukę przez zabawę, wykonywanie eksperymentów naukowych, przeprowadzenie badań, dostrzeganie i odkrywanie środowiska przyrodniczego, poznanie wartości, których źródłem jest zdrowy ekosystem,

c) umożliwiających poznanie norm i wartości, których źródłem jest społeczność szkolna, lokalna, rodzina, naród; rozwijanie wartości takich, jak: bezpieczeństwo, samodzielność, odpowiedzialność, sprawność fizyczna;

— organizacja przestrzeni edukacyjnej:

a) zapewniających osiągnięcie celów wychowawczych i edukacyjnych; umożliwiającej aktywność poznawczą i ruchową dzieci, właściwy rozwój emocjonalny; stymulującej poczucie tożsamości, integrację uczniów;

— współdziałanie z rodzicami, organizacjami i innymi instytucjami¹.

Poznając podstawę programową dla uczniów edukacji wczesnoszkolnej, możemy się domyślić, jak wyglądają ich zajęcia i jaką wiedzę zdobywają w szkole.

Nauczyciel w świecie dziecka

Nauczyciel jest dla dziecka, szczególnie w najmłodszych klasach, niepodważalnym wzorem, wręcz ideałem do naśladowania. Dziecko jest wpatrzone w wychowawcę, ufa mu i wierzy jego słowom. Warto się zastanowić, jakim być nauczycielem, aby nie zmarnować autorytetu, jakim cieszymy się u uczniów. Według filozofii pedagogicznej C. Freineta nauczyciel odgrywa szczególną rolę, ponieważ bez twórczego nauczyciela nie może istnieć twórcza praca (inspiruje uczniów do działania). Nauczyciel organizuje pracę, wyzwala pomysły i zainteresowania, pomaga w rozwiązywaniu problemów, rozbudza wiarę we własne siły, jest zaangażowany w pracę i jest z uczniem, a nie obok niego, okazuje szacunek dla jego wysiłku. Freinet pisze:

Zejdź ze swej katedry, weź do ręki pożyteczne narzędzie, przygotujcie prasę do drukowania, nauczcie się cieszyć osiągnięciami dziecka, starajcie się być jednocześnie: robotnikiem, ogrodnikiem

¹ Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej (obowiązująca od 2017 r.).

kiem, technikiem, poetą. Nauczcie się na nowo śmiać, żyć i podlegać wzruszeniom. Stańcie się innymi ludźmi (Freinet, 1976, s. 108).

Według Freineta nauczyciel powinien nieustannie szukać nowych sposobów, a wtedy jego praca będzie skuteczna, co pozwoli osiągnąć sukces i jemu, i uczniowi. Nauczyciel powinien przede wszystkim być dobrym, wrażliwym człowiekiem. Powinien umieć słuchać, przyznawać się do błędów, mieć wiedzę w dziedzinie, której naucza, ale też doskonalić się nieustannie.

Współczesna szkoła ma być atrakcyjna dla dziecka; zajęcia powinny być prowadzone w taki sposób, aby pobudzić uczniów do poznawania świata, rozwijania wyobraźni, zadawania pytań. Metody, które stosuje wychowawca, muszą być wykorzystywane świadomie i celowo. Aby przygotować zajęcia atrakcyjne dla każdego dziecka, nauczyciel ma stosować nieszablonowe działania, indywidualnie dostosowane do ucznia. Szkoła atrakcyjna, to szkoła, która uczy przez zabawę, zachęca do pokonywania własnych ograniczeń, odkrywania siebie i świata. Pamiętajmy, że nauczanie to także podnoszenie poprzeczki. Uczeń nie może wyjść ze szkoły z taką samą wiedzą, z jaką rozpoczął dzień. Duże znaczenie dla ukształtowania samodzielności, rozwijania aktywności w różnych sferach działania mają zasady społecznego współżycia. Oznacza to wzajemną akceptację: tolerancję wobec cudzych opinii i sposobu myślenia. System regulujący życie społeczności klasowej sprzyja zachowaniu życzliwej atmosfery. To kształtuje otwartość i szczerowość w wypowiedzaniu własnych przekonań. Prowadzi do zaprzestania wykorzystywania słabszych przez silniejszych, fałszywej solidarności, działania na szkodę innych. Właściwa organizacja społeczności klasowej daje dziecku możliwość korzystania z przysługujących praw i wykonywania obowiązków. Efekty wychowawcze zależą od różnorodności wpływów. Wychowanie to nie urabianie uczniów, narzucanie sposobu postępowania, ale proponowanie różnych rozwiązań, z których każdy może wybrać na drodze indywidualnego rozwoju. Na harmonijny rozwój ucznia ma wpływ przestrzeganie następujących zasad pracy:

— Zasady tempa — reguły rozpoznania najlepszego momentu, aby zastosować kolejną część zajęć, zadanie czy grę. Tempo powinno być tak szybkie, aby nie zanudzić uczniów, i tak wolne, by nie przerywać ich aktywności. Dane zajęcie powinno trwać tak długo, jak długo utrzymuje się zainteresowanie nim.

— Zasady samodzielności i inicjatywy dziecka, oznaczającej działanie przez próby i błędy. Zajęcia muszą stwarzać okazję do wykazania się, samodzielnych zadań i indywidualnych pomysłów. Dzięki temu dzieci stają się bardziej poważne i przygotowują się do odgrywania ról społecznych.

— Zasady logicznego ciągu — reguły oznaczającej zastosowanie formy:

- a) od znanego do nieznanego;
- b) od łatwego do trudnego;
- c) od bliskiego do odległego.

— Zasada „coś nowego” zakłada, że każde zajęcia muszą wnieść coś pozytywnego, nowego do rozwoju i wiedzy ucznia. Nauczyciel powinien się zastanowić, czego chce nauczyć swoich uczniów i dlaczego właśnie tego. Połowa sukcesu to świadomość tego, jakich wiadomości chce dostarczyć i jakie umiejętności kształtować, natomiast reszta to warsztat, który doprowadzi do tego, że cele się urzeczywistnią.

— Zasada „nauczyciel uczy się, pracuje i bawi razem z dziećmi” zwraca uwagę na styl pracy. Ważną umiejętnością jest wejście w rolę, którą proponuje się dzieciom. Podpatrywanie i naśladowanie to cenne narzędzie w uczeniu się.

— Zasada „przyjemności elementów” — w czasie organizacji zajęć stosuje się:

- a) relaks po wysiłku intelektualnym;
- b) ciszę po głośnym bawieniu się;
- c) pracę indywidualną po zbiorowej;
- d) ruch po dłuższym siedzeniu (Kędra, Zatorska, 2014, s. 15–16).

Kompetencje emocjonalne dziecka

By lepiej przyjrzeć się dziecku i jego codzienności, musimy wiedzieć, jak z jego perspektywy wygląda rzeczywistość i w jaki sposób ją ono odbiera. Według H. R. Schaffera emocje to „subiektywne reakcje na istotne wydarzenia, charakteryzowane poprzez zmiany fizjologiczne oraz zmiany na poziomie doświadczenia i widocznego dla innych zachowania” (za: Sowińska, 2011, s. 243). Dla osób, które zajmują się wychowaniem dziecka, emocje będą bardzo ważnym elementem, wręcz centrum ludzkiego życia. To, jak w ciągu pierwszych dziesięciu lat życia przebiega integracja poznania, zachowania, emocji, wpływa na jakość emocjonalnego i psychicznego funkcjonowania przez resztę życia. System emocjonalny, czyli układ limbiczny, dojrzewa wcześniej niż neurony, które są odpowiedzialne za funkcje poznawcze. We wczesnym dzieciństwie emocje mają znaczenie funkcjonalne. Dla niemowlęcia są źródłem porozumiewania się z innymi, wyrażania potrzeb czy bólu. W wieku 2–4 miesięcy dziecko staje się zdolne do przeżywania takich uczuć, jak: radość, smutek, lęk, niepokój, jeszcze jednak ich nie rozumie. Nawiązuje relacje przez emocje głównie z osobami dorosłymi, np. odwzajemnia ich uśmiech. Potrafi naśladować mimikę opiekuna i rozumie jej przekaz. Około 2.–3. roku życia wskutek odkrywania własnej osoby emocje ulegają następnym zmianom, pojawia się poczucie winy, dumy, zażenowania. Ludzie stają się wskazówkami odpowiedniego okazywania emocji, reagowania. W zależności od tego, w jaki sposób dorosły odnosi się do uczucia wyrażonego przez dziecko, uczy się ono, jakie zachowania są dopuszczalne, a jakie nie. Obserwując reakcje starszych, zdobywa istotną orientację w procesie socjalizacji, w relacjach społecznych. Wczesne dzieciństwo to okres, w którym

proces rozwoju emocjonalnego występuje w sposób intensywny. Gdy dziecko wraca do etapu średniego dzieciństwa, porozumiewanie się nie przebiega już jedynie przez wyrażanie sposobu myślenia i odczuwania, ale również za pomocą języka. Dzięki temu dziecko utrzymuje samokontrolę, jaśniej wyraża swoje potrzeby, przez co dorośli łatwiej może zrozumieć jego stany uczuciowe. W tym okresie pojawiają się emocje społeczne, czyli poczucie zaufania, bezpieczeństwa, niższości; pojawiają się też emocje konfliktowe.

Kolejny okres funkcjonowania emocjonalnego to wiek wczesnoszkolny. Zadania rozwojowe stawiane przed dzieckiem to: 1) uporządkowanie i zdobywanie wiedzy o sobie i świecie; 2) opanowanie umiejętności pisania i czytania; 3) opanowanie umiejętności potrzebnych do nabywania wiedzy i posługiwania się nią w odpowiednich sytuacjach; 4) znalezienie miejsca w grupie rówieśników (Sowińska, 2011, s. 243–248). Dziecko wraca do nowego środowiska, jakim jest szkoła. Rozpoczęcie nauki jest na pewno sytuacją nową i skomplikowaną. Dla wielu uczniów szkoła to stresujące środowisko, które może negatywnie wpłynąć na psychofizyczny rozwój dziecka. Według E. Eriksona między 6. a 12. rokiem życia występuje okres pracowitości lub poczucia niższości, związany z kształtowaniem się skuteczności w działaniu. Wynikają one z osiągnięć w pomocy dorosłym, zabawie, rozwijaniu zainteresowań. Zagrożeniem jest wytworzenie się u dziecka poczucia mniejszej wartości i nieadekwatności do oczekiwań społecznych. To może prowadzić do zahamowania jego potencjału w rozwoju. Ważnym elementem jest przekonanie o własnej skuteczności. Dziecko, które osiąga sukcesy, uczy się skutecznego radzenia sobie ze złością, odporności na niepowodzenia, odpowiedzialności za własne czyny. Grupa rówieśnicza w tym okresie także ma duży wpływ na dziecko. To w niej poddaje się treningowi ról społecznych i rozwija umiejętności interpersonalne: rozumienia sytuacji społecznych, sprawnej komunikacji, wnioskowania społecznego. Uniwersalnym zjawiskiem jest przekonanie, że trzeba mieć przyjaciela. Podstawowe wyznaczniki dziecięcej przyjaźni to: zaufanie, lojalność, wsparcie emocjonalne. Dzięki posiadaniu przyjaciela dziecko staje się bardziej życzliwe, otwarte, pomocne czy rozmowne. Brak przyjaźni wpływa na poczucie osamotnienia i niską samoocenę. Także przyjaźnie są okazją do nauki rozwiązywania konfliktów, ponieważ dzieci bardziej krytyczne są wobec przyjaciół niż wobec nieznanym czy innych rówieśników. Na gruncie przyjaźni można trenować empatię, altruizm, odpowiedzialność za drugą osobę, lojalność, a także nowe uczucia, jak: potrzeba ochrony przyjaciół przed niebezpieczeństwem, dzielenia z nimi doświadczeń — radosnych i smutnych. W okresie późnego dzieciństwa zmienia się sposób wyrażania złości i agresji. Jeśli w wieku przedszkolnym dominuje agresja fizyczna, to w fazie wczesnoszkolnej ewoluuje ona do słownej (co nie oznacza, że agresja fizyczna zanika całkowicie; jest ona dalej obecna na wysokim poziomie u chłopców). Dziewczynki stosują agresję społeczną, czyli psucie

relacji z innymi lub naruszenie poczucia wartości u rówieśniczek. Ma formę gróźb wykluczenia, plotek, pogardliwych spojrzeń. W wieku wczesnoszkolnym dziewczynki częściej posługują się takim rodzajem agresji niż chłopcy, szczególnie wobec innych koleżanek. Kolejna odmiana agresji to tzw. agresja odwetowa, występująca u obu płci, charakteryzująca się odwzajemnianiem wyrządzonych krzywd. Dzieci już odróżniają zachowania przypadkowe od celowych. Według D. Boyd i H. Bee „dzieci, które nie podejmują prób odwetu w sytuacjach celowego i świadomego działania rówieśników na ich szkodę, uważane są za pozbawione umiejętności społecznych i mogą stać się ofiarami przemocy szkolnej” (za: Sowińska, 2011, s. 249).

Kompetencje społeczne

Kompetencją społeczną nazywamy: a) umiejętność zachowania się w sytuacjach społecznych, np. współdziałanie w grupie; b) świadomość i rozumienie zjawisk związanych z relacjami grupowymi czy interpersonalnymi, np. znajomość wartości społecznych; c) bardziej specyficzną umiejętność, np. otwarcie się na przyjaźń; d) świadomość skutków zachowań społecznych, np. wykluczenia danej osoby. Opis badań nad rozwojem społecznym nie jest wystarczający do zrozumienia mechanizmów funkcjonowania człowieka w życiu społecznym. Nadal powszechne jest rozumienie kompetencji społecznych w sposób instrumentalny, behawiorystyczny. Współczesne kompetencje, które wywodzą się z nauk humanistycznych, podkreślają, że człowiek to aktywna jednostka dążąca do rozwoju i ukazania swego potencjału.

W pojmowaniu kompetencji kładzie się nacisk nie tylko na umiejętności i wiedzę, ale na wykorzystywanie ich w różnorodnych sytuacjach, tak aby osiągnąć cele osobiste czy pozaosobiste. Na kompetencje społeczne składa się kilka elementów (por. tabelę).

Podstawą rozwoju kompetencji społecznych jest nauka przez gromadzenie doświadczeń dzięki relacji z innymi. Najpierw odbywa się to przez obserwację zachowań rówieśników czy dorosłych w interakcjach społecznych, podejmowanie wspólnych działań, następnie — identyfikowanie się z nimi i kategoryzacja społeczna, której towarzyszy rozwój samoświadomości. W szkole głównymi partnerami dziecka, którzy wywierają na niego społeczny wpływ, są rówieśnicy i nauczyciele. Na etapie nauczania początkowego nauczyciel zapewnia poczucie bezpieczeństwa i jest jedyną osobą dorosłą w nowej sytuacji szkolnej, która zaspokaja wiele potrzeb, także tych podstawowych, jak: potrzeba akceptacji, pocieszenia w trudnych chwilach, bliskości, pomocy w relacjach z kolegami czy też potrzeb fizjologicznych. Dziecko postrzega nauczyciela jako osobę, której zachowanie jest natychmiastowym źródłem kar i nagród, przez co podporządk-

Elementy kompetencji społecznych	Przykłady danych elementów
Umiejętność spostrzegania problemów społecznych i gotowość do ich rozwiązania	Przewidywanie następstw w zachowaniu innych
Świadomość odgrywania ról społecznych	Ponoszenie odpowiedzialności za niewykonanie swoich obowiązków
Umiejętność przeżywania uczuć społecznych	Spojrzenie na sytuację oczami osoby poszkodowanej
Umiejętność współdziałania w imię celu grupy	Rozwiązywanie konfliktów grupowych
Gotowość do przeżywania motywacji społecznych	Zrozumienie poglądów i motywacji różnych od naszych
Umiejętność zachowania autonomii	Nieuleganie pokusom pod wpływem nacisku innych
Postrzeganie społeczne, czyli wyodrębnienie z tła zdarzeń, zjawisk osób i ich położenia	Dostrzeganie cierpienia u innych
Świadomość oczekiwań od otoczenia społecznego i umiejętność ich wyjaśnienia	Znajomość norm formalnych i nieformalnych
Świadomość własnej roli w relacjach z innymi oraz świadomość swoich możliwości	Przewycięzanie egoizmu czy przesadnego indywidualizmu

Źródło: Sowińska (red.), 2011, s. 273–274.

kuje się jego oczekiwaniom. Warto wspomnieć, że często te oczekiwania są wyłącznie wyobrażeniem dziecka i mają mało wspólnego z rzeczywistością; wywodzą się z usłyszanych opinii rodzeństwa czy rodziców, mają jednak duży wpływ na myślenie ucznia. Stosunek ucznia do szkoły kształtuje się także przez więź z nauczycielem. Co ciekawe, te pierwsze relacje z ludźmi dla nas ważnymi, mają odzwierciedlenie w relacjach późniejszych. Wykorzystujemy zakodowany obraz osoby ważnej (np. matki) w interpretacji zachowania osoby nowo poznanej. Przeniesienie pozytywnego obrazu matki na nauczyciela niezmiernie ułatwia wchodzenie w relacje z nauczycielem, co ma wielki wpływ na kierunek rozwoju ucznia i przebieg jego szkolnej kariery. Dzieci dziesięcioletnie, czyli kończące edukację wczesnoszkolną, mają większą świadomość społeczną. Wiedzą, że dorośli nie zawsze okazują się wymarzonym wzorem, a ich zachowanie nie jest zgodne z wyobrażeniem. Dziecko jest bardziej niezależne i krytyczne wobec dorosłych, traci ich zaufanie, a oni tracą swój autorytet.

Podsumowanie

Szkoła jest dla ucznia jednym z podstawowych elementów codzienności. Pełni ona wiele funkcji, nie tylko zdobywamy dzięki niej wiedzę, ale także nawiązujemy pierwsze relacje społeczne, ponosimy pierwsze porażki czy osiągamy małe sukcesy, odkrywamy swoje talenty, rozwijamy się na wielu poziomach. Nie zawsze uczeń czuje się dobrze w szkolnej codzienności. Wiele zależy od jego relacji z nauczycielem czy z rówieśnikami. Kiedy nauczyciel traktuje uczniów w sposób instrumentalny i autorytarny, a dziecko ma problemy w nauce lub jest wykluczone ze środowiska klasowego, szkoła staje się dla niego udręką. Gdy natomiast wychowawca klasowy ma odpowiednie podejście, pomaga uczniom w przezwyciężeniu trudności, dostrzega ich indywidualny potencjał i potrafi zintegrować klasę, wtedy szkoła staje się miejscem przyjaznym, a dzieci uczęszczają do niej z uśmiechem na twarzy. Dlatego musimy starać się o najlepiej przygotowaną kadrę pedagogiczną dla dobra ucznia i jego codzienności szkolnej, która ma ogromny wpływ na rozwój dziecka w przyszłości — zarówno w zakresie psychicznym, jak i zawodowym.

Bibliografia

- Freinet, C. (1976). *O szkołę ludową. Pisma wybrane*. Przeł. H. Semenowicz. Wybór i oprac. A. Lewin. Wrocław: Ossolineum.
- Humeniuk, M., Paszenda, I. (red.) (2017). *Codziennosc jako wyzwanie edukacyjne*. T. 1. Wrocław: Instytut Pedagogiki UW.
- Jezierska-Wiejak, E., Malinowska, J. (2017). *Dziecko w sytuacjach uczenia się. Codziennosc w poznawaniu świata i siebie*. Wrocław: Instytut Pedagogiki UW.
- Kędra, M., Zatorska, M. (2014). *Razem z dzieckiem*. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Korczak, J. (2020). *Jak kochać dziecko*. Warszawa: Estymator.
- Sowińska, H. (red.) (2011). *Dziecko w szkolnej rzeczywistości. Założony a rzeczywisty obraz edukacji elementarnej*. Poznań: Wyd. Naukowe UAM.
- Wysocka, E., Tomiczek, K. (2014). *Szkoła jako środowisko życia i codzienność ucznia — analiza teoretyczna i empiryczne egzemplifikacje percepcji i sposobu wartościowania szkoły przez uczniów*. Bydgoszcz: Wyd. UKW.
- Zwierzyńska, E. (2008). *Poradnik dla nauczycieli. Poznawanie klasy szkolnej*. Warszawa: Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej.

Dokumenty

- Pawlak, M. (2022). *Dziennik codziennej aktywności dzieci i młodzieży. Raport z badania*. Warszawa: Biuro Rzecznika Praw Dziecka.
- Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej (obowiązująca od 2017 r.)*.